

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1988 m. spalio mėn. 22 d. / October 22, 1988

Nr. 207 (38)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Vytautas Petkevičius – paradoksiškas tabu ir mitų griovėjas

Kas tas duslus garsas oficialios lietuvių spaudos tankumyne? Tai vienas po kito, kaip sutrešę medžiai, krinta bolševikinio totalitarizmo tabu ir mitai. Vienas uoliausių jų kirtėju yra rašytojas Vytautas Petkevičius, kuris savo populiarumu šiandien nedaug atsilieka nuo Sabonio ar Kaušpėdo.

Naujausias taip žnektelėjęs tabu ir mitas – tai partinių, „dvaro istorikų“ bei reakcinių autorių tebetėsinamas ir tebeliaupsinamas Ribbentropo-Molotovo paktas. Petkevičius yra pirmas komunistų partijos narys, po 1940-tųjų metų birželio oficialioje spaudoje (*Literatūroje ir mene*, 1988.VII.2) pasakęs teisybę apie šį paktą. Jo žodžiais, pasirašydami tą sandorį, Tarybų Sąjungos piktadariai „pasidalino jiems nepriklausančias valstybes kaip savo“ ir „kas baisiausia, paruošė ir „teoriškai“ pagrindė pagreitintą Pabaltijo tautų „sovietizaciją“, kuri mūsų tautai atnešė baisias kančias ir nelaimes.“ Stalino „didybė“, rašo Petkevičius, buvo pagrįsta Tarybų Sąjungos tautų „krauju ir ašaromis“, kol mes viso pasaulio akyse pavirtome „blogio imperija“.

Užtenka palyginti šiuos žodžius su naujojo Rašytojų sąjungos pirmininko Vytauto Martinkaus atsargiomis abstraktybėmis, kad suprastum, kokį svarbų ir teigiamą vaidmenį Petkevičius vaidina šiomis lemtingomis dienomis. Jis rašo savo krauju – čiažydamas stalinizmą, jis plaka save patį už savo ankstyvasias stalinines knygas ir veiksmus; rašydamas apie vadinamuosius „liaudies gynėjus“, jis aprašo savo paties tragediją. Viena patraukliausių Petkevičiaus savybių yra jo moralinė aistra, kurią žiebė karštas pasipiktinimas, gilus nusivylimas, kaltės jausmas, ir kuria palaiko nepaprastą geismą tebetikėti, ryžtas neprarasti tikėjimo. Todėl, atmetęs stalinizmą, jis tebelaiiko save leninistą.

Petkevičiaus vidinė kova ir prieštaravimai atsispindi ir jo straipsniuose bei kalbose. Tiesiai pasmerkęs piktadarių įvykdytą Lietuvos užgrobimą, jis tebe-

kartoja, jog imperija-grobikė tai – „mes“, „mūsų šalis“. Jis pasipiktinęs p. koja, kaip Stalinas sunaikino Lenino apmokytus, paruoštus ir revoliuciją vykdytūsius kadrus, tarsi jis būtų pamiršęs, kad tie kadrai dar Lenino laikais su įniršiu naikino bolševikams nepatinkančius socialistus ir nesocialistus; o tie kadrai, kurių Stalinas nesunaikino, pareigingai padėjo jam vykdyti jo nusikaltimus. Pagyręs lietuvių jaunimą, kuris, nepaisant „nežmoniškos deportacijos“ ir teroro, „nenuėjo keršto keliu paskui fašistus“, Petkevičius tepasako dalį teisybės. Kodėl gi nepasakyt visos, kad lietuvių jaunimas nenuėjo ir paskui bolševikus – kad lietuvių tauta atmetė abi totalitarines santvarkas: nacizmą ir bolševizmą?

„Gana melstis stabams“, pareiškia Petkevičius. Tačiau negailestingai išanalizavęs ir atmetęs stalinizmą, jis kartoja leninines formules, jų neanalizuoja. Jei persitvarkymas, kaip jis rašo, tėra „senos, lenininės revoliucijos tąša“, tada Lietuvos telaukia asimiliacija, prievartinis ateizmas, įteisintas smurtas ir vienos privalomos ideologijos tirionija. Aiškint stalinizmą kaip radikalų nukrypimą nuo leninizmo, nepanagrinęs abiejų „izmų“ giminystės, ką Maskvos spaudoje jau daro rusų autoriai, yra ne tik tai paviršutiniška, bet ir neatsakinga.

Petkevičiui reikėtų pagalvoti, kad lietuviams iki kaulo įgriso ir lenininė mitologija. Jo aprašomas „nacionalinis susitaikymas“ jau įvyko, bet ar lietuvių tauta jau susitaikė su savo nelaisve? Anot Petkevičiaus, „dar keleri metai apgaulės, dar keleri metai nevykdomų pažadų, dar keleri metai tylių bandymų susigrąžinti partijai primestą „neklestiančiųjų“ diktatą bei prievartą, ir mes nebeturėsime ginti, mums gintis reikės patiemis“. Tai pranašiški žodžiai. Lietuvių tautos viltys ir giliausi poreikiai, pati laiko raida ima pralenkti net ir tokį drąsų, patriotišką ir paradoksišką leninistą, kaip Vytautas Petkevičius.

Šiame numeryje:

- Vytauto Petkevičiaus paradoksas • Leonardo Andriekaus „Balsai iš anapus“ • Santaros-Šviesos trisdešimt penktasis suvažiavimas • Jono Aisčio poezijos susigrąžinimas Lietuvoje • Sutinkami Jono Aisčio raštai Chicagoje • Jono Aisčio eilėraščiai • Chicagos teatruose

Poetinis Lietuvos krikščionybės minėjimo atgarsis

VYTAUTAS BAGDANAVIČIUS

Leonardas Andriekus. **BALSAI IŠ ANAPUS.** Eilėraščių rinkinys. Brooklyn, New York: Šv. Kazimiero lietuvių pranciškonų provincija, 1988. 127 psl. Kaina – 8 dol. Gaunamas „Drauge“.

Imdamas į rankas Leonardo Andriekaus eilėraščių rinkinį, išleista Lietuvos krikšto 600 metų sukakties proga, tikėjau rasti žavios krikščioniškos mistikos, nušviestos šv. Augustino galvosenos ar šv. Pranciškaus meilės. Čia radau visai ką kita. Čia atsiveria kovos ir konfliktai tarp krikščionų ir krikštijamųjų. Tiesa, palaimingos mistikos čia taip pat esama. Mindaugui po vainikavimo autorius leidžia pasakyti: „Kaip sutalpinti visą džiaugsmą / Tiek prikentėjusioj širdy?“ (p. 15). Tačiau daugeliu kitų atvejų eilėraščiai pasižymi konfliktais tarp meilės ir keršto (p. 17). Šiuo konfliktu dalijasi čia ir krikštijamieji, ir krikšto priešai. Mindaugas savo žodyje Treniotai, tam aistros žmogui (p. 30), prisipažįsta, kad „Man kartais rodo si, / Kad būtum gimęs tu iš mano kraujo“ (p. 20). Tačiau tragedijos įtampa čia nėra nutylėta. Mindaugas savo priešams sako: „Pakelę ranką prieš mane... / Nužudėt jūs [ir] save!“ (p. 21). Ir Mindaugo žmona nėra išskirta iš konflikto, nes ir jai gimdyti karalius reiškia juos linguoti mirčiai (p. 24).

Kai susitinkame su šia konfliktu poezija rinkinyje, skirtingame krikšto palaimai paminėti, kyla klausimas, ar tai yra gerai. Tačiau jeigu giliau pažvelgiame į krikščionybės pradžią tiek atskiruose asmenyse, tiek tautose ir kultūrose, galime nesunkiai pastebėti, kad krikštas yra tragiška apraishka. Kur daugiau galima rasti tragikos, kaip apaštalo Pauliaus krikšte, kai jis iš krikščionybės aktyvaus priešo pasidarė jos uoliausiu gynėju. Net ir didžiojo apaštalo Petro konversija nėra be vidinių konfliktų. Taigi nėra pagrindo daryti priekaišto Andriekui, kai jis i Lietuvos krikštą žiūri labiau konflikto požiūriu.

Deja, lietuvių tauta išsyk nei apaštalo Paulium, nei Petru nepasidarė. Vietoj to, Nadruvos Krivis nori „ilgiau miegot aušras“ (p. 32). Tas miegas Mindaugo sūnui Vaišvilkiui, nors jau krikščioniui, išvirsta net mirtimi: „Mirtie, kodėl esi tu mano giminė / Sesuo ir motina?“ (p. 34).

Didysis kunigaikštis Traidenis grįžta atgal su auka užrūs-

tintiems dievams, prašydamas, kad jie atlyžtų (p. 41). Gediminas tariasi radęs stebuklingą naujų kelių raktą (p. 45). Jis skelbia Lietuvą esant atvira „taikingsiems Dievo žingsniams“ (p. 47). Tačiau jo paties apsisprendimas pasilieka už tamsą: „Geriau sėdėt / Vėliu suolelyje tamsoj / Su rikiais, kriviais ir vaidilomis, / Negu švitēt žvaigždėtuose namuos...“ (p. 52). Krikščionybė jis supranta kaip tylą: „Pas mus kas rytą suskamba girios, / Pas juos net ir šventovės tyli“; „... Pas mus budynėse dar skamba raudos, / Pas juos tylą prie karsto“ (p. 53). Tragišką Gedimino situaciją poetas aptaria skaudžia ironija: „Paklausykite, kaip ten kvatojas / Išsižiojusi melo bedugnė / Iš karaliaus šventų palaikų“ (p. 57). Ir j Aldoną Gediminaite, Lenkijos karalienę, poetas nežiūri kaip i krikščionybės apraishką, bet tik kaip i vergijos (p. 59).

Kai skaitome poetinį kūrinį, gali kilti klausimas, kuo skiriasi poetinis žodis nuo kitokio žodžio, pvz., nuo mokslinio. Pagrindinis skirtumas, rodo, bus tas, kad žodžio gimimas poeto asmenyje yra gyviau išgyvenamas. Poetas turi daugiau ar mažiau gyvą sąmonę, kad jis kuria žodį. Yra daug žmonių, kurie stipriai išgyvena savo žodį. Yra daugiau žmonių, kurie gerai išgyvena išgirstą žodį. Yra žmonių, kurie sugeba analizuoti išgirstą žodį. Bet tik poetas turi labiau betarpiškai išgyventą ryšį su savo pasakytu žodžiu. Jis net žino, kad jis ieško žodžio savo patirčiai išreikšti.

Yra dar kita poetinio žodžio savybė, kuria jis skiriasi nuo kitokio žodžio. Nei istorikas, nei mokslininkas nepasilieka prie savo sukurto žodžio, bet tuojau pereina i juo išreikštą tikrovę. Tuo tarpu poetas pasilieka prie savo sukurto žodžio. Poeto žodis, jei tai galima išsireikšti, pasilieka vertybė savyje tokia forma, kokia jis yra pasakytas.

Kiekvieno žodžio vertė priklauso nuo to, kiek jis išreiškia tą tikrovę, kurią žmogus pažino ir žodžiu išreiškė. Teisingumas, kurio mes galime reikalauti iš poetinio žodžio, yra, kad tas žodis turi būti poeto tikrai išgyventas. Poeto Andriekaus tiesa yra tokio pobūdžio, kad ji jo yra kaip tokia pažinta ir žodžiu išreikšta!

Didysis kunigaikštis Kęstutis šio poeto kūryboje yra savaimingai išgyventas ir atvaizduotas. Jei daugiausia lietuviškoje galvosenoje Kęstutis yra suvokiamas kaip nenugalimas didvyris, tai šiame rinkinyje šis didvyris yra pristatytas greičiau kaip belaisvis. Jis buvo kalinamas pas kryžiuočius ir mirė kalėjime pas savus. Dėl to jis savo būkle aptaria nakties įvaizdžiu: „Ačiū tau, / Motinėle naktie!“ (p. 72). I savo sūnaus Būtauto krikščionybę Kęstutis žiūri kaip i pralaimėjimą (p. 73). Palygindamas save su Algirdu ir jo karalyste, Kęstutis save vadina saulėlydžio karalium (p. 76).

Iš esmės apaštališkas šioje poezijoje pasirodo vis dar save pagoniškai susideginęs Didysis kunigaikštis Algirdas. Jis savo žodyje kryžiuočiams sako: „Krikšto reikia ir totoriui, / Ir kalmukui, ir kirgizui – / Sausus

Leonardas Andriekus

Nuotrauka Vytauto Maželio

stepės, / Be malonės, žiopčioja, lyg alpdamos be marių žuvys“ (p. 79). Ir i savo išteketėjusias dukteris krikščioniškų karalių sostuose Algirdas žiūri palankiai: „Šypsis mano sūnūs – dukterys / Karalių sostuose...“ (p. 80). Taip pat savo krikščione žmoną Algirdas gerai vertina ir prašo jos maldų už save: „Maldauk tu Kristų ir jo motiną. / Kad rūsčiai nežiūrėt j mane“ (p. 82).

Vytautui Didžiajam aptarti šioje poezijoje galbūt geriausiai atstovauja žodis vingiai. Pirmasis eilėraštis apie Vytautą yra pavadinamas: „Keliu i dangų vingiuose“ (p. 87). Vytautas iš tikrųjų vingiuoja tarp žemaitiškos pagonybės ir krikščionybės iš vienos pusės ir tarp rytietiškos bei vakarietiškos krikščionybės iš kitos pusės. Vytautas apie save čia sako: „Perkūniui rodžiau / Senolių nuopelnus, / Ant kryžiaus Jėzui – savo galvą, – / Jau dviem krikštam palinkusia“ (p. 87).

Iš tikrųjų šioje poezijoje Vytautas yra pavaizduotas labai dramatiškoje būklėje. I savo krikščioniškas pastangas čia jis kartais žiūri, kaip i žemaitijos išdavimą. Jis sako: „Aš išdaviau tave / Iš meilės, motina“. Ir jos pačios jis prašo atleidimo už savo gėdingą nuodėmę (p. 90). Tačiau jos atleidimo jis tikisi dėl to, kad šventaisiais vandenimis yra atvėręs jai dangų. Iš kitos pusės, jis yra įsisąmoninęs, kad „Nauja šviesa / Dar per stipri akims...“ ir „Nauja tiesa / Dar per sunki jausmams“ (p. 97).

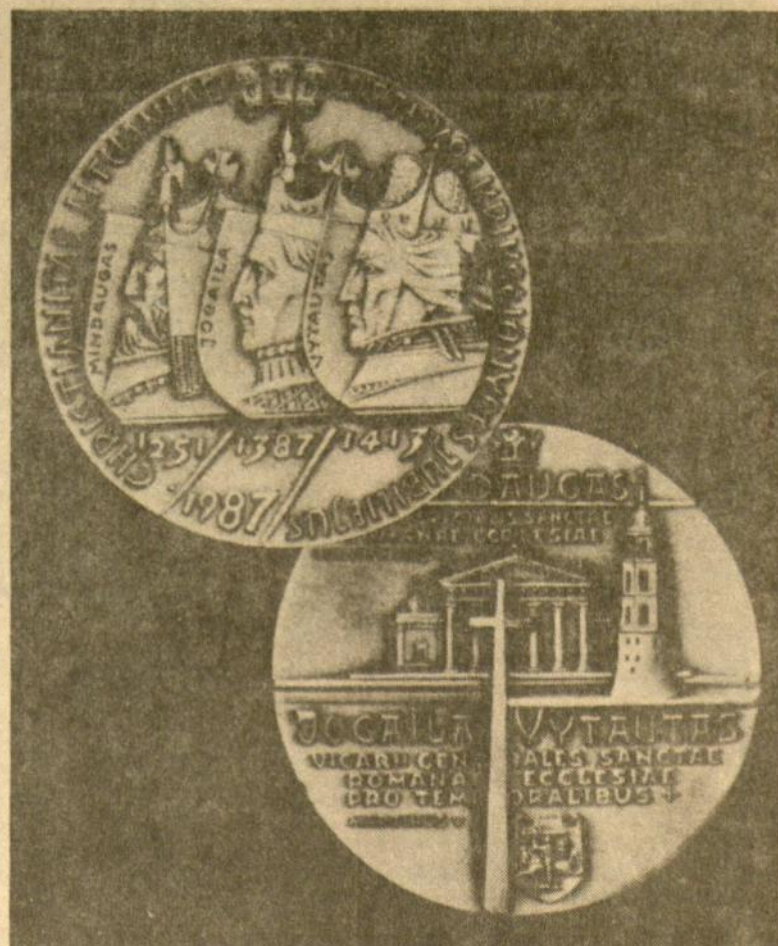
Skaitytojas gali bėgstaudamas eiti i puslapius, kuriuose poetas aptaria Jogailos vaidmenį Lietuvos krikščionybėje, nes anksčiau, ryšium su Kęstučiu, jis yra jį kietai išbaręs (p. 74). Tačiau

Taip Jogailą suprantant, nesunku buvo autoriui ir „Tėve mūsų“ maldos vertimą i lietuvių kalbą priskirti Jogailai (p. 105). Tačiau lemtinga kultūros istorikui klausimą, būtent kodėl Jogaila pasirinko Vakarų, o ne Rytų krikščionybę, poetas nesiima aptarti. Jis tik leidžia jam pasisakyti: „Esu užgimes tarp ikonų, / Tarp aukurų augintas. / Šventa ugnis jaunystę mano šildė, / Brandino krikšto viltis... [..] Bet nežinau, kodėl ji man širdies neuždege“ (p. 104).

Vertinant šį poezijos rinkinį, pirmiausia reikia pasakyti, kad poetui netenka daryti priekaišto, kad jis i krikščionybės pradžią lietuvių tautoje nežiūri principiškai, ar pasigaudamas simboliu. Šiai realybei aptarti jis nesinaudoja bendrybėmis. Jam krikščionybės pradžia yra sudėtingas ir sunkus procesas.

Taip krikščionybė ir reikia vertinti, nes kieno nors krikščionybė nėra vien tik jo ar jų pasiekta veikla, bet ir tas būdas, kokių krikščionybė buvo išpažinta.

Toks požiūris i Lietuvos krikščionybės pradžią jos sukakties minėjimo proga yra ne vien Andriekaus, bet ir daugumos lietuviškos visuomenės. Ji ne tiek gilinasi i šio fakto palaimą, kiek i tas problemas, kurios siejosi su tuo istoriniu faktu. Galima sakyti, kad krikščionybės sukaktis lietuvišką visuomenę gražino i jos pradžios nuotaikas. Ir ji, kaip ir Andriekus, dar tebekovoja su kryžiuočiais, Treniota ir iš dalies su Jogaila. Galbūt teisingai sako šio šimtmečio pradžios prancūzų rašytojas Marcel Proust, kad „yra daug panašumo tarp instinktyvaus visuomenės gyvenimo ir didelio rašytojo talento“ (*Le Temps retrouvé*, 1927). Poetą Andriekų reikia vertinti dėl to, kad jis realistiškai ir gyvenimiškai yra pažūrėjęs i savo uždavinį ir nenorėjo kurti romantiškos krikščionybės. O toks pavojus jam galėjo būti realus, nes kelerose pastarųjų šimtmečių poetinis priėjimas prie krikščionybės kaip tik pasižymėjo romantišku pobūdžiu.

Skulptoriaus Vytauto Kašubos sukurtas Lietuvos krikšto 600 metų jubiliejaus medalis.

Žodžiais per iliuzijų vingius į cinizmo problemas išrišimą

LIŪTAS MOCKŪNAS

Praėjo dar vienas Santaros–Šviesos suvažiavimas, skaičiuojant nuo pradžių – trisdešimt penktasis. Turbūt dalyvių skaičiumi šis suvažiavimas buvo vienas iš gausiausių. Jau porą savaitių prieš suvažiavimo pradžią Tabor Farmoje buvo užpildytos visos vietos. Vėliau užsiregistravę žmonės turėjo apsisėti apylinkėje esančiuose moteliuose. Šis suvažiavimas sutraukė gražų būrį išsivijusių visuomenės žymybių, jų tarpe abu kandidatus į JAV LB pirmininkus, Ingridą Bublikienę ir dr. Antaną Razmą, garbės konsulą Vaclovą Kleizą, buvusią PLB Kultūros komisijos pirmininkę Mildą Lenkauskienę ir Lietuvos diplomata, einantį atstovo pareigas Vatikane Stasį Lozoraitį. Kaip niekad, šį kartą dalyvavo daug žmonių iš Lietuvos, besisvečiuojančių JAV. *Gimtojo krašto* redaktorius ir Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinės grupės narys Algimantas Čekulis ir dailininkai Vincas Kisarauskas, Vija Tarabildienė ir Vytautas Valius – tai keli jų. Atrodo, kad Lietuvoje apie Santaros–Šviesos suvažiavimus yra plačiai pasklidęs garsas ir vis didėjantis skaičius besisvečiuojančių inteligentų nori juose dalyvauti.

Ne paslaptis, kad viena iš priežasčių, sutraukusių ir suvažiavimą didelį būrį dalyvių, buvo trys svečiai iš Lietuvos, pakviesti dalyvauti suvažiavimo programoje. Kai prieš metus su viršum suvažiavimo rengimo komisija nutarė kviešti į Tabor Farmą aktorius Regimantą Adomaitį, poetą Sigitą Gedą ir geografa prof. Česlovą Kudabą – niekas tada nesvajėjo, kad visi trys taps Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinės grupės nariais. Tada net paties Sąjūdžio nebuvo. Atrodo, kad Dievas padeda tiems, kurie drįsta.

Negalima nusišėti fakto, kad svečių atvykimas kurį laiką kabėjo ant plauko. Galėjo jie ir neatvykti. Mat amerikiečių ambasados Maskvoje biurokratui užklausus, ko jie į Ameriką važiuoja, ir trijulėi atsakius, kad į Santaros suvažiavimą – biurokratas pasiūpė. „Kas ta Santara ir ką jūs tame suvažiavime

veiksite?!“, paklausė jis itariai. Vienu metu atrodė, kad pasikartos prieš kelerius metus įvykusi AABS (Association for the Advancement of Baltic Studies) suvažiavimo istorija, kai keliems lituanistams iš Lietuvos nebuvo išduotos įvažiavimo vizos. Telefono skambučiai šį kartą skambėjo: Chicago – Washingtonas (Soviet Desk) – Maskva – Vilnius. Pagaliau pasiuntinybės biurokratai buvo įtikinti, kad svečiai nesikėsina pertvarkyti Amerikos valdžią ir po ilgo tašymosi, paskutinę minutę, vizos buvo išduotos. Iš klausius svečių negandų JAV konsulate, norisi sušukti: „Visų šalių biurokratai, vienykitės!“ Palaimintas JAV valdininkų budrumas, kad mus taip stropiai saugo nuo svetimos ideologijos kėslų. Tačiau lieka klausimas, kodėl Amerikos valdžios sferose egzistuoja nusistatymas prieš intelektualus iš Lietuvos.

Baigiant šias įvadinines mintis, pažymėtina, kad kviešti svečiai iš Lietuvos Santaros–Šviesos suvažiavime dalyvauja jau ketvirtą kartą. Paprastai jie čia gauna progą pabendrauti su lietuviškais reikalais besidomintais, kaip ir paskaitų temos, diskusijos liko gana abstrakčioje plotmėje. Tuo ir baigėsi pirmoji suvažiavimo popietė.

Ketvirtadienis, rugsėjo 8 d.

Paskaitos prasidėjo ketvirtadienio popietę naujai remontuotoje Tabor Farmos daržinėje. Suvažiavimą trumpu žodžiu atidarė Vytautas Kavolis, išveddamas paraleles tarp varpininkų ir Santaros–Šviesos. Pirmajam kalbėtoji, Kostui Ostrauskui, dėl žmonos ligos neatvykus, jo paskaitą „Žodžiai, žodžiai, žodžiai“ perskaitė Rita Kavolienė. Paskaita lietė žodžius ir kūrybą bei žodžius ir prasme. Pagal Ostraus-

ką, nėra didelių ir mažų žodžių – visi jie lygios vertės. Nereikia iš žodžių padaryti fetišo, tačiau taip pat reikia su jais būti atsargiems.

Antrasis paskaitininkas, filosofijos profesorius Algis Mickūnas, kalbėjo apie „Galios filosofiją ir cinizmo problemą“. Imdamas pavyzdžius iš įvairių civilizacijų, Mickūnas bandė aptarti jėgos ontologiją. Senovės Indijoje vyravo mitologinė jėgos samprata. Graikai išskėlė jėgos reikšmės klausimą. Vykstant Peloponezo karams, Melos ir Atėnų konfliktas įrodė, kad ir silpnumas gali būti pavojingas. Silpnumas priklauso jėgos logikai. Buvo išvestos paralelės ir su mūsų laikais. Mūsų laikais valios įstatymai priešpastatomi gamtai. Valia bandoma užvaldyti medžiagą. Paradoksaliai, jėga auga, tik esant kitai jėgai arba priešpriešiniui. Tačiau jėga nepajėgia nustelbti gamtos „žemiau juosmens“. Žemieji kūno reikalavimai, sudarą cinizmo esmę, yra tarsi barjeras, kurio jėga nepajėgia peržengti.

Abi paskaitos išaukė gyvas diskusijas, tačiau, kaip ir paskaitų temos, diskusijos liko gana abstrakčioje plotmėje. Tuo ir baigėsi pirmoji suvažiavimo popietė.

Vakare Judita Sedaitytė, su skaidrių pagalba, kalbėjo apie „Fantastinį realizmą lietuvių dailėje“. Fantastinis realizmas tai Lietuvos fenomenas, turįs panašumų su kai kurių dailininkų kūryba šiuolaikinėje Pietų Amerikoje ir Rusijoje. Lietuvoje jis atsirado prieš maždaug dešimtį metų su dailininkų karta, baigusia meno mokyklą 1976 metais. Šiai kartai priklauso dailininkai – Natalėvičius, Skudutis, Šlyžius, Vilkauskas, Mikolaitis. Jiems būdingas mistinis požiūris ir filosofinis amštamumas, atmetant eksperimentavimą (Natalėvičius); vitališkumas, spalvingumas ir greteskas (Skudutis); absurdy sintezė (Šlyžius). Diskusijoje po pranešimo idomiai kalbėjo svečiai dailininkas iš Lietuvos Vytautas Valius. Pagal Valių, fantastinių realistų menas ne dirbtinis dalykas. Jaunoji dailininkų karta buvo subrandinta savo laikotarpiu – patyrus daug melo. Užtai jų mene viskas turi būti išreikšta per paslaptį. Apskritai, jaunesni dailininkai jaučia mažiau baimės.

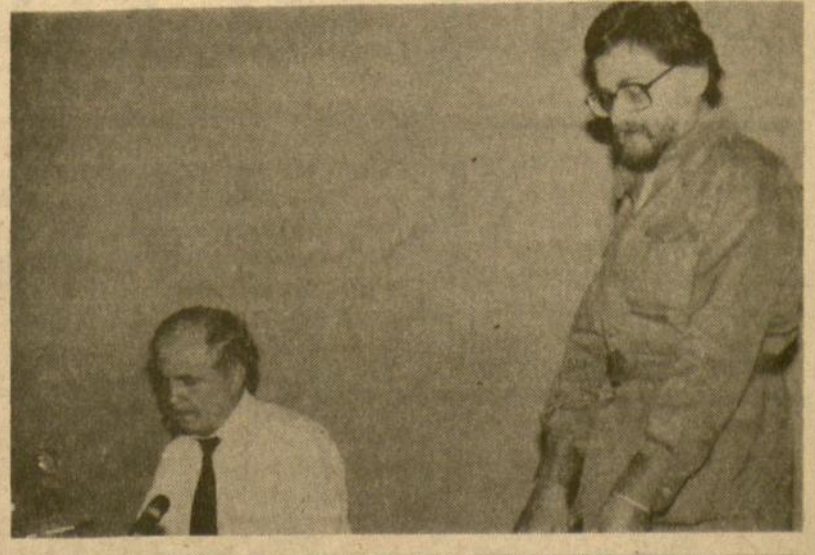
Šio vakaro programa buvo užbaigta Liūto Mockūno pašnekesiu su Lietuvos Akademinių dramos teatro ir filmų aktorium Regimantu Adomaičiu. Be klausimų, liečiančių Adomaičio asmeninę patirtį teatre ir kine, dar buvo kalbama apie lietuviško repertuaro problemas, šiuo metu vykstantį teatro eksperimentą, Akademinių dramos teatro negandas, kritikų požiūrį į teatryškių meninių individualybių vietą teatre ir apie Lietuvos kino peripetijas.

Penktadienis, rugsėjo 9 d.

Santariečiai domisi ne vien tik Lietuva, bet ir jos kaimynų patirtimi, todėl į savo suvažiavimus su paskaitomis dažnai kviečia kitataučius. Šį kartą jų svečias buvo ukrainietis istorikas iš Michigan universiteto, Roman Szporluk. Jo paskaitos tema – „Ukraina persitvarkymo laikotarpyje“. Pagal Szporluk, svarbiausias šių dienų faktas – kylantis rusų nacionalizmas. Imperinė tauta nebeteiki tarybomis. Ukraina yra tautiškai atsilikusi nuo Pabaltijo. Šiuo metu Ukrainoje gyvena didelė rusų mažuma. Brežnevas bandė sunaikinti ukrainiečius kaip etninę grupę. Šerbičikis išmetė visus ukrainiečius nacionalistus iš Ukrainos valdžios. Kai kuriems ukrainiečiams, gyvenantiems Sovietų Sąjungoje, atrodo, kad jie yra rusų jaunesnieji partneriai. Jie padeda rusifikuoti Estiją bei Latvija.

Momentai šiemetiniame Santaros–Šviesos suvažiavime – (viršuje, kairėje) pokalbyje apie persitvarkymą Lietuvoje dalyvauja (iš kairės) Regimantas Adomaitis, Sigitas Geda ir Česlovas Kudaba; (viršuje, dešinėje) paskaitininkas Roman Szporluk, ir Roman Misiūnas; (apačioje, kairėje) pokalbį apie jaunąją

kartą Lietuvoje ir išsivijoje veda (iš kairės) neatpažintas asmuo, R. Glinckis, A. Šileika, J. Sedaitytė, D. Sužiedėlis, L. Mačiukė ir K. P. Žygas; (apačioje, dešinėje) paskaitinink. Česlovas Kudaba ir Kazys Almenas.

Nuotraukos Algio Norvilos

Ukraina šiuo metu patiria daug ekologinių ir kultūrinių problemų. Dėka Gorbačiovo atvirumo politikos, pastebimas Ukrainoje tautinis atgimimas, tačiau jis yra žemesniame lygyje, kaip Pabaltijo kraštuose. Roman Szporluk pasisakė už tamprus kultūrinius ryšius tarp krašto ir išsivijos.

Antrasis penktadienio ryto įvykis buvo jaunesnės kartos pokalbis – „Jaunoji karta Lietuvoje ir išsivijoje“, dalyvaujant R. Glinckui, L. Mačiukei, J. Sedaitytei, A. Šileikai, D. Sužiedėliui ir fotografui iš New Yorko, kurio pavardės rašantis, deja, neatšimena. Pokalbį pravedė K. P. Žygas. Dalis pokalbio dalyvių buvo senesniai atvykę iš Lietuvos nuolatiniam gyvenimui JAV, kiti gimę išsivijoje, bet ne per seniausiai ilgesni laiką buvę Lietuvoje. Pokalbis sukosi apie „susitikimus“ – ką jautė jaunas žmogus, atvykęs į Ameriką ir į Lietuvą, kokie buvo didžiausi nusivylimai, kaip jauni žmonės iš Lietuvos ir išsivijos vienas kitą traktuoja ir t.t. Pokalbyje buvo idomių pasisakymų, pvz., amerikinizacija ir sovietizacija panašūs fenomenai (tai niveliacija, istorijos nežinojimas, pozicijos neišsakymas); be kultūros kalba yra niekas; jaunimo veikla išsivijoje tai tėvų veikla. Atvykę iš Lietuvos save suvokė kaip europiečius ir jų europietiškas buvo barjeras, bendraujant su išsivijos jaunimu. Nuvykę į Lietuvą labiausiai jautėsi užgauti, kai tenykštis jaunimas jiems

sakė: jūs pabėgote. Atvykusių į šį kraštą jaunų žmonių didžiausias nusivylimas buvo, kad jų karta čia tarp savęs nesikalba lietuviškai.

Po šio pokalbio kai kurie iš jo dalyvių buvo nepatenkinti, kad dėl laiko stokos diskusija liko „patiko – nepatiko“, „buvau nuliūdęs – laimingas“ infantiliškame lygyje ir buvo nepalistas Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis ir kiti dabartinę Lietuvos situaciją liečią dalykai. Su šia nuomone reikėtų sutikti, nes dauguma iš pokalbio dalyvių ne kokie nesubrendę paaugliai, o jauni profesionalai: menininkai, architektai, literatūros žurnalų redaktoriai ir pan. Apskritai, atvykę į Santaros – Šviesos suvažiavimą jauni žmonės, o jų buvo nemažai, rodė smarkų susidomėjimą įvykiais Lietuvoje. Jie posėdžiavo savo tarpe ir svarstė kaip reaguoti į jaunimo pasiūlymą, paskelbtą *Gimtajame krašte*. Reikia tikėtis, kad jų nutarimai bus išspausdinti išsivijos spaudoje.

Po pietų profesorius Bronius Vaškėlis pravedė kūrybinį pokalbį su poetu Sigitu Geda apie išsivijos ir Lietuvos poezijos ryšius. Pokalbyje Geda atskleidė daug idomių biografinių faktų apie savo kelią į poeziją. Kalbėjo drąsiai ir atvirai. Kitų Lietuvos poetų atžvilgiu buvo gan kategoriškas. Gedos poema „Strazdas“ grįsta pokario prisiminimais. Jaunystėje Marijos Gimbutienės raštai apie baltus darė didelį

įspūdį Gedos kartos poetams. Vėliau jaunuosius literatus veikė *Metmenys*, Mackus, Škėma, Bradūnas, Nagys ir Nyka-Niliūnas. Gedos nuomone, persitvarkymo laikais reikia sujungti abi lietuvių poezijas į vieną. „Talentas gali tarnauti blogiui, jeigu neturi krypties“, užbaigė savo mintis Sigitas Geda. Po pašnekesio vykusiose diskusijose dr. Antanas Razma, vienas iš kandidatų į JAV LB pirmininkus, pareiškė, jog „persitvarkymas reikalingas ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenei“.

Vytautui Vepštui prietačius salėje vykstančią Jono Dovydeno foto parodą iš karo Afganistane, sekė Sauliaus Sužiedėlio paskaita „Vokiečių okupacijos Lietuvoje istoriniai klausimai: kas nauja, kas sena“. Sužiedėlio paskaitos pagrindinis teiginys – kad Antrasis pasaulinis karas jau yra istorija. Palyginus su sovietine, apie vokiečių okupaciją parašyta labai mažai. Juozo Brazaičio veikalas *Vieni vieni* geras, bet su trūkumais. Kiekvienas bandymas tyrinėti vokiečių okupacijos istoriją lietuviuose sutinkamas su įtarimu. Sužiedėlis išskyrė keturis priėjimus prie Antrojo pasaulinio karo istorijos. Tai sovietinis – marksistinis priėjimas, holokostinis – žydiškas, vakarietiškas – pliaralistinis ir išsiviskasis priėjimas. Visi šie istorijos tyrinėjimo būdai turi savo privalumų, bet vakarietiškas – pliaralistinis vaisingiausias. Pagal jį galima disku-

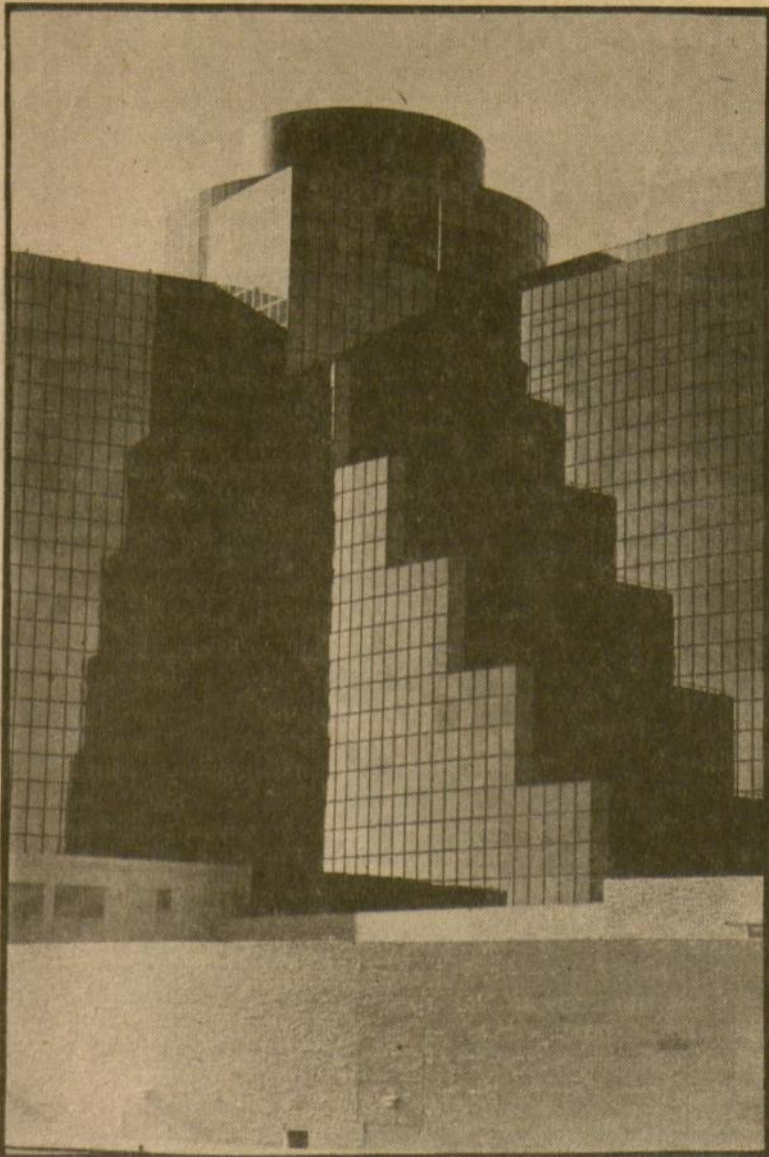
tuoti bet kurią srovę. Taip daro Misiūnas, Taagepera ir Sabaliūnas. Lietuvių Antrojo pasaulinio karo istoriografija labai neturtinga. Vakaruose tuo tarpu viskas virė, kunkuliavo. Lietuviuose, pavyzdžiui, dar nėra paliestos „salyginio bendradarbiavimo“ ir „kolaboracijos“ sąvokos, kiek jos liečia vokiečių okupaciją. Šie klausimai lietuviams nekyla. Izoliacija yra pagrindinė lietuvių kultūros problema. „Kiekvienas geras istorikas yra revizionistas“, užbaigė savo įdomią paskaitą Saulius Sužiedėlis.

Vakaro programa buvo pradėta Lietuvos Akademinių dramos teatro aktorius Regimantas Adomaičio rečitaliu. Adomaitis rečitavo Krėvės „Vakarinę giesmę“, atliko ištraukas iš Justino Marcinkevičiaus „Mindaugo“ ir „Mažvydo“, O'Neill'io „Ilgos dienos kelionės į naktį“ ir užgniauzė publikos kvapą su Sigitu Gedos vėliausiu eilėraščiu – „Giesmė apie gimtąjį pirkį“, apie „žmogų iš Vorkutos“, „brolių išdavusį savo brolių“ ir „iškirštą sodą bei ten įsiveisusius traktorius“. Tai buvo įspūdinga programa, profesionaliai atlikta.

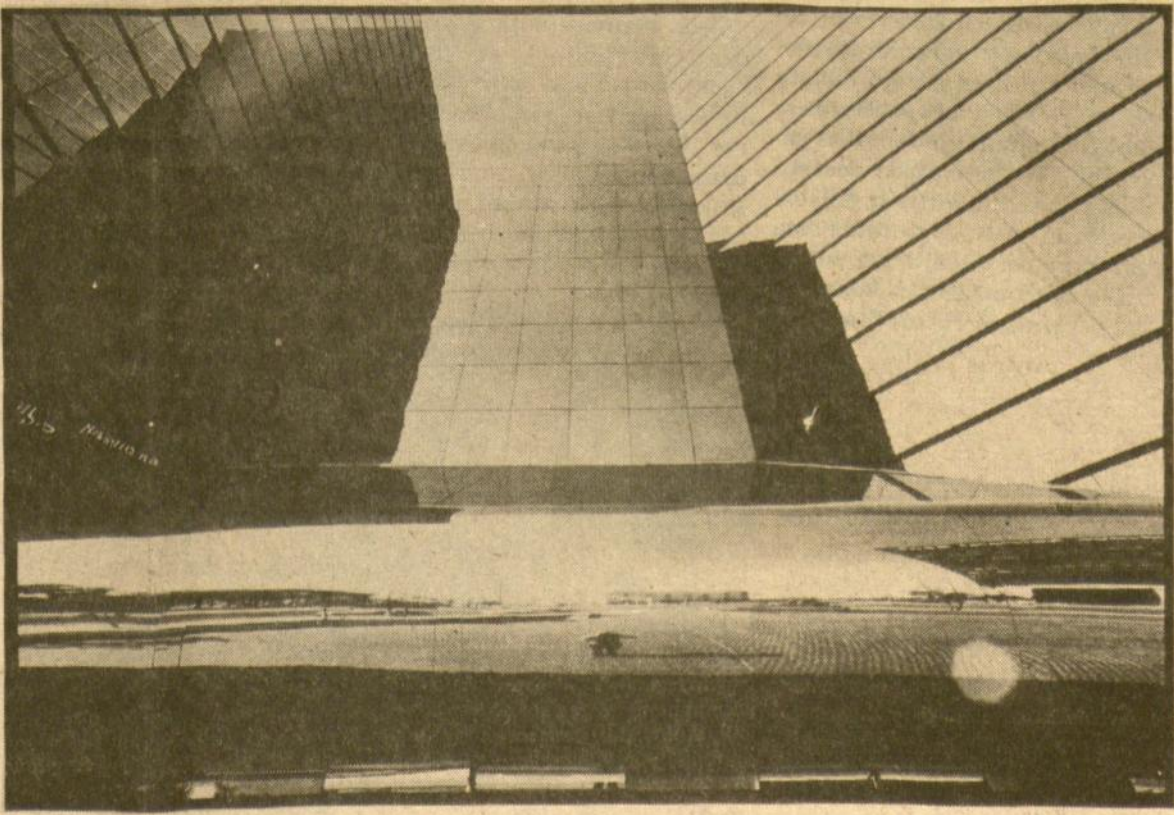
Vėlai naktį visi rinkosi klausytis pokalbio apie persitvarkymą Lietuvoje. Pokalbio dalyviai: Regimantas Adomaitis, Sigitas Geda ir Česlovas Kudaba. Vėliau iš publikos prie jų prisijungė Algimantas Čekulis. Pašnekesį pravedė Zenonas Rekašius. Šis pokalbis mums buvo reta proga tiesiogiai patirti gyvenimo kunkuliavimą, šiuo metu vykstantį Lietuvoje, su visom jo kontradikcijom ir suintensyvėjimais. Tabor Farmos daržinė pasidarė lyg miniatiūrinė Lietuvos dalis, perkelta tūkstančius mylių į tolimąjį Mičiganą. Perduodant pokalbio mintis, galbūt tiksliausia pacituoti balsus iš pokalbininkų choro, taip kaip jie atsispindėjo užsirašiusiojo bloknote:

„Persitvarkymo Sąjūdis tai pati tauta ir Sąjūdiui tauta priklauso. Tai tautos sąmonė ir sąžinė – tikėjusi, laukusi“; „Kaupėsi energija dešimtmečiais, kuri staugo pratrūko“; „Aš noriu, kad mano vaikai gyventų šiek tiek kitaip, kad jie būtų lietuviai ir kvėpuotų grynu oru“; „Lietuvos Laisvės Lyga – nedaug žmonių; suvargusių, kentėjusių kalėjime. Sąjūdis – jėga“; „Terleckas patyrė daug gyvenimo neteisybės“; „Sąjūdis – jėga, atstovaujanti tautai. Tramdyti Sąjūdį yra tramdyti tautą“; „Lyga yra tik

(Nukelta į 4 psl.)

Algimanto Kežio nuotrauka – Hyatt Regency viešbutis, Dearborn, Michigan, 1978. Iš Lietuvių fotografų 17-osios metinės parodos, kuri buvo atidaryta vakar Ciurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje, ir vyks iki spalio 30 d. Parodos tema – „Miestas“.

Algimanto Kežio nuotrauka iš Lietuvių fotografų parodos – Amarillo miesto (Texas) bankas, 1987.

Ištremtos poezijos susigražinimas

Du laišakai iš Lietuvos apie Jono Aisčio minėjimus jo tėviškėje

Pirmas laiškas

1988 m. birželio mėn. 12 d.

*O jūs, melsvi šilai,
O nykios platumos!
Aš jūsų sielvarto,
Jūs sopulio dalis...*

Vis daugiau širdžių laukia susitikimo su poetu, vyresnioji karta dažniau prisimena ir primena J. Aisčio eilėraščius, o jaunimas susipažinęs su anksčiau negirdėtu lietuvių poetu nuoširdžiai priima Jo eiles ir kartu su Juo pergyvena meilę Dievui, artimui ir Lietuvai.

Paskutiniaisiais metais pradėjome jausti J. Aisčio sugrįžimą į Lietuvą. V. Kubilius pradėjo publikuoti J. Aisčio eilėraščius: „1983 m. Poezijos pavasaryje“, leidinyje „Dvidešimt poezijos pavasarių“ (1985), „Švyturyje“ (1988); L. Noreika skaitydamas lietuvių išėvijos poeziją daug širdies skyrė J. Aisčio eilėms; Respublikinė televizija transliavo skirtingai poetui laida; Kaišiadorių rajono laikraštis supažindino su poeto biografija ir eilėraščiais. Poezijos mylėtojai, akademinis jaunimas, rašytojai ir poetai skaito ir persirašinėja jų dvasią keliančias J. Aisčio eiles. Sunku aprašyti matomą meilės ir pagarbos J. Aisčiui augimą. Birželio 12-oji aiškiai parodė, kad lietuviai, kurie atvykimu atsakė į kvietimą sutvarkyti Aisčio tėviškės aplinką, prisimena, myli ir gerbia Joną Aistį. Širdys virpėjo ir kiek džiaugsmo ašarų nuriudėjo per talką ir „susitikimą“ su Aisčiu jojo tėviškėje. Mes suradome ir sutikome Aistį, o jo buvimas su mumis mus taurino ir kilnino. Darbščios jaunimo ir vyresniųjų rankos neatpažįstamai perkeitė tėviškės vaizdą. Pramedžio niūri, nejauki aplėistumo aplinka ir visa nušvito, atgijo. „Atsivėrė“ gryčia, kiemas, šulinys, rūtų darželis...

Talkininkai nuo 12 iki 18 val. rinko sąvartas, kirtė krūmokšnius, pjovė sausuolius, genėjo medžius, sienavo, grėbė, visa valė, ieškojo gryčios pamatų, tvėrė šulinį, ir statė aukurą. Jų tarpe buvo rašytojas V. Girdzijauskas su žmona, dukra, žentū, anūku ir anūkele; Kauno „Atgajos“ klubo ir Rumšiškėlių apylinkių jaunimas, gydytojai, inžinieriai ir studentai iš Kauno, Razulevičiai ir Aleksandravičiai. Pjūdami dilgėlynus karkle suradome lakštingalos lizdą, „Archeologai“ surado ir atkasė akmeninius gryčios pamatus, aslą, kamino padą. Dar išlikę prie poeto langų augusios alyvos, o kiek toliau vyšnios, kriaušės, topolis, o kitapus kelio tėvelio Kazimiero sodinti gluosniai. Po talkos prasidėjo J. Aisčio 15-ų mirties metinių ir pirmas jo sugrįžimo į Lietuvą minėjimas. Rumšiškėlių moksleiviui padėklavus eilėraštį „Peizažas“, vyrų ansamblis visiems pritariant padainavo „Lopšinę“. L. Noreika prisiminė 1969-ųjų metų susitikimą su poetu JAV ir paskaitė jo eilių. P. Mikalauskas kalbėjo apie nematomą Aisčio būti, praskleidė graudesio ir sielvarto poezijos pranašiška priežastį ir skaitė nepublikuotas Aisčio eiles ir prisiminimus. Kalbėjo V. Kubilius. Pranešus, kad netrukus išgirsime paties Aisčio skaitomas eiles visi visi t.y. seneliai ir anūkeliai, tėveliai ir jaunimas suklaupė, o kas prisėdė ir tapo ramu ramu. Išgirdę Aisčio balsą pajutome savo tarpe esantį, mus subūrusį, įkvėpusį ir atgaivinusį Joną Aistį. Poetui nutilus visi atsistojo ir ramybėje pagerbė J. Aistį. P. Mikalauskui perskaičius „Mano giminės giesmės“ trečiąją dainą visi kartu su Veronika Paviloniene sudainavo „Oi vėlu vakarą, vėlu vakarėlį“. Lieps-

Jonas Aistis
1951.XII.11
Nuotrauka Vytauto Maželio

nojan aukurui išgirdome Kaukalkalnių legendą, Aisčio troškimą išsėtis Lietuvos žemelėje šalia savo tėvelių. Stovėdami ratu visi uždainavome „Peizažą“. Visi susipažinome su tik pasirodžiusia pirmąją Tarybų Lietuvoje išleista J. Aisčio knyga „Katarsis“. Ant beržo kamieno buvo pakabinta laukų gėlemis apipinta nuotrauka, iš kurios mieliai ir romiai žvelgė Jonas Kossu-Aleksandravičius. Glaudžiu ratu apjuosę aukurą dainavome dainas pagal Kudirkos, Maironio ir Basanavičiaus žodžius. J. Aisčio poezija ir daina mus suliejo ir visi jautėmės, kaip viena plati giminė, nors dauguma matėmės pirmą kartą. Sugiedoję Lietuvos himną visi širdingai atsisveikinome ir išsiskyrėme su viltimi greit susitikti talkose ir Aisčio poezijos paminėjimuose-vakaronėse. Tą dieną mes pamatėme ir parodėme, kad Aistis grįžta į Tėviškę, Lietuvą ir kad jaunimas gali išsaugoti ir perduoti ateinančiai kartai Aisčio gyvą palikimą. Mūsų dar laukia talkos, kurių metu bus nužymėtos gryčios sienos, atrastos tikslios likusių pastatų stovėjimo vietos, sodinamos rūtos, prie kelio statoma rodyklė, o sodyboje koplytstulpis su rūpintojieliu. Vėliau laukia gryčios statyba, galvojame apie J. Aisčio palaiškų perkėlimą į Rumšiškėlių kapines.

Antras laiškas

Liepos 9 dienos vakarą J. Aisčio tėviškėje Dovainonyse vyko poeto 84-ų gimimo metinių minėjimas. Prieš kurį laiką buvo talka, jos metu mes tvarkėme kiemą, pakelė ir lauką anapus kalvės, toliau atkasinėjome gryčios pamatus. Kasinėdami poeto kambaryje suradome suanglėjusių knygų krūvelę. Šios knygų liekanos nukeliavo į Respublikinę biblioteką, kur bus nustatinėjami sudėgusių knygų pavadinimai. Poeto krikšto dukte prisimena, kad traukiantis vokiečiams Alek-

sandravičiai buvo pasitraukę prie Nediejos upelio ir gyvenę jo krančiuose iškastoje slėptuvėje. Kartą atėjusi apžiūrėti namų Aleksandravičienė Marijona ir anūkę poeto kambaryje matė iš spintos ant grindų suverstas visas poeto knygas. O frontui praėjus, sugrįžę Aleksandravičiai rado sudėgusią gryčią ir kluoną. (Talkininkų buvo kelis kartus daugiau negu pirmoje talkoje.)

Skambant kanklėms ir lietuviškai dainai, prasidėjo J. Aisčio 84-ų gimimo metinių minėjimas. Išgirsti J. Aisčio skaitomų eilių ir pabūti poeto tėviškėje atvyko poetai: A. Puišytė, V. Daunys, rašytojas V. Sirijos Girienė, skulptorius L. Juozonis, Maironio tėviškės literatūros mokytoja V. Rimkienė, Kauno „Atgajos“ ir „Ažuolyno“ klubų nariai bei etnografinių ansamblių dainininkai ir šokėjai, Dovainonių apylinkės jaunimas ir Aleksandravičiai. Tuo pačiu metu Vil-

niaus Vingio parke vyko Persitvarkymo Sąjūdžio mitingas ir dalis norėjusių atvykti į J. Aisčio tėviškę poetų ir rašytojų, poezijos mylėtojų negalėjo, nes turėjo atstovauti sąjūdžiui. Nežiūrint viso to talkoje ir paminėjime dalyvavo keletą kartų daugiau J. Aisčio poezijos mylėtojų, negu pirmajame suėjime (birželio 12).

V. Sirijos Gira pasakojo apie bičiulystę su poetu J. Aisčiu, poeto nuoširdumą ir draugiškumą. A. Sirijos Girienė prisiminė Vašingtoną, poeto kambarelį ir dabartinę jojo buveinę. Taip pat išgirdome ištraukas iš J. Aisčio laišku mamai, sesutei ir sūnėnui, kuriuose poetas ilgėjęs Lietuvos ir vylėsi gyvas ar miręs „sugrįžti į tą žemę, iš kurios esi išėjęs, ir būti drauge“. Klausėme J. Aisčio skaitomų eilėraščių. Dainavome lietuviškas dainas. Po paminėjimo prasidėjo jaunimo vakaronė, kurios metu jaunimas šoko ir dainavo, kol saulelė patekėjo, o dalis jų ryte išvyko į Tolminkiemį (K. Donelaičio tėviškė) dalyvauti talkoje. Šiuo susitikimu padidėjo J. Aisčio plati giminė. Atsisveikindami puoselėjome viltį susitikti stogastulpio, gryčios statymo... ir J. Aisčio palaiškų sutikimo metu.

Jono Aisčio

„Raštų“ sutiktuvės

Dr. Konstancijos Rudaitytės palikimo dėka Ateities Literatūros Fondo leidžiamų Jono Aisčio Raštų pirmasis tomas (Poezija) jau išėjo iš spaudos. Knygos sutiktuvės leidykla rengia Jaunimo centro kavinėje, Chicagoje, spalio 28 d. (penktadienį) 7 val. 30 min. vakare.

Apie poetą Joną Aistį savo asmeniškųjų kontaktų fone kalbės Kazys Bradūnas. Žodį tars ir Aldona Aistienė, atvykusi iš Vašingtono, D.C. Įrašuose bus girdimas ir paties Jono Aisčio balsas. Rinkinius Jono Aisčio eilėraščių skaitys Aldona Zailskaitė. Mergaičių sekstetas padainuos kai kuriuos Jono Aisčio eilėraščius taip, kaip jie buvo jaunimo Lietuvoje dainuojami prieš daugiau 40 metų (o gal ir dabar?). Sekstetą sudaro: Angelė Žvinakytė, Viktorija Žvinakytė, Lina Damušytė, Tina Reitnerytė, Aura Reitnerytė ir Audra Mokaitytė. Joms akordeonu pritaris Marius Polikaitis. Visą sekstetą paruošia Darius Polikaitis.

Je lietuviškoji Chicaga yra jau įpratusi į Poezijos dienas pavasarį, tai ši Jono Aisčio kūrybai skirta vakaronė bus labai spalvingas Poezijos rudenėlis, į kurį yra kviečiami visi poetinio žodžio bičiuliai.

1951 metais Putname, Connecticut. Iš kairės į dešinę: dr. Antanas Kučas, kun. Stasys Yla, Jonas Aistis ir Antanas Vaičiulaitis.

Iš Jono Aisčio eilėraščių

ATVIRUTĖ

*Tau – agato naktis, tau – fontano per
Ir rasas, ir žvaigždes, kur nukrinta.
Liūdi eglė rami, lūžta žodžiai perpus
Ne naktis, o klaidus labirintas.*

*O tenai vėl giliai – vakarai kruvini,
Kiek ten laimės svaiginančios būtal
Eisim toli tenai, eisim vienų vien!
Tokia buvo naktis atvirutėj.*

APIE RUDENĮ IR ŠUNĮ

*Toli, už marių mėlynių,
Už šilo, už laukų
Karalaitė pamotė išgujo,
Išgujo iš namų...*

*Ruduo, lietus ir šuo ten kaukė
Nedrasiai, patylom,
O karalaitė buvo šviesiaplaukė,
Akim kaip linas mėlynom...*

*Ir niekam, niekam nerūpėjo
Nei karalaitė, nei šuva,
Tik beržas nuo lietu ir vėjų
Raudojo rauda nesava: –*

*Toli, už marių mėlynių,
Už šilo, už laukų,
Karalaitė pamotė išgujo,
Išgujo iš namų ...*

PASTORALĖ

*O Viešpatie, koks vakaras, koks nerimas,
Koks sielvartas mane apėmęs!
Toli balti laivai liūliavo mariomis –
Balti, kaip baltos chrizantemos.*

*O saulė leidosi balta, pailsusi:
Ji leidos nežinton į rūką tiršta –
Mačiau, sutasė spindulius konvulsijos,
Mačiau ir vakara, kaip žmogų, mirštantį*

*Užgeso varpo aidas klonyje...
Skambėjo kažin kas, lyg piemenų ragelis
Tai vakaras ir tai tikra agonija,
Tai galas kažkokios graudingos pastoro*

*Už šilo spinduliai nusilpo bekyšodami
Ir, tartum skėstančio ranka, paniro.
Ir medžiai, šermėnų giesmės giečiodami
Pravirko, ir, lyg vargonai, gaudė gijos*

Kaunas, 1933.10

LAKŠTINGALA

*Net pilnatis žalsvam skliaute sustingęs,
Kaip perlas paristas stiklu –
Ištrykusi tyra lakštingala
Pabėrė džiaugsmo ištekliu.*

*Atėjo pasaka naktis į šilą
Viršūnių aidu išdidi,
O trečiai skverbėsi į tylumą –
Taip laimėn veržiasi širdis.*

*Atėjo pasaka ir mes ją matėm –
Trapia voratinklio gija ...
Iš desperacijos „anatema!“
Kučdėjo krisdama skuja.*

Už m...

1. Premijos...
2. Premijos...
3. Pask...
4. Pagei...
5. Kiekvien...

Aistis
FAI

menį.

skuma,

mis,

tinga –

ala .

ties...

1939.6.14

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

troškiniu

Žodžiais per iliuzijų vingius...

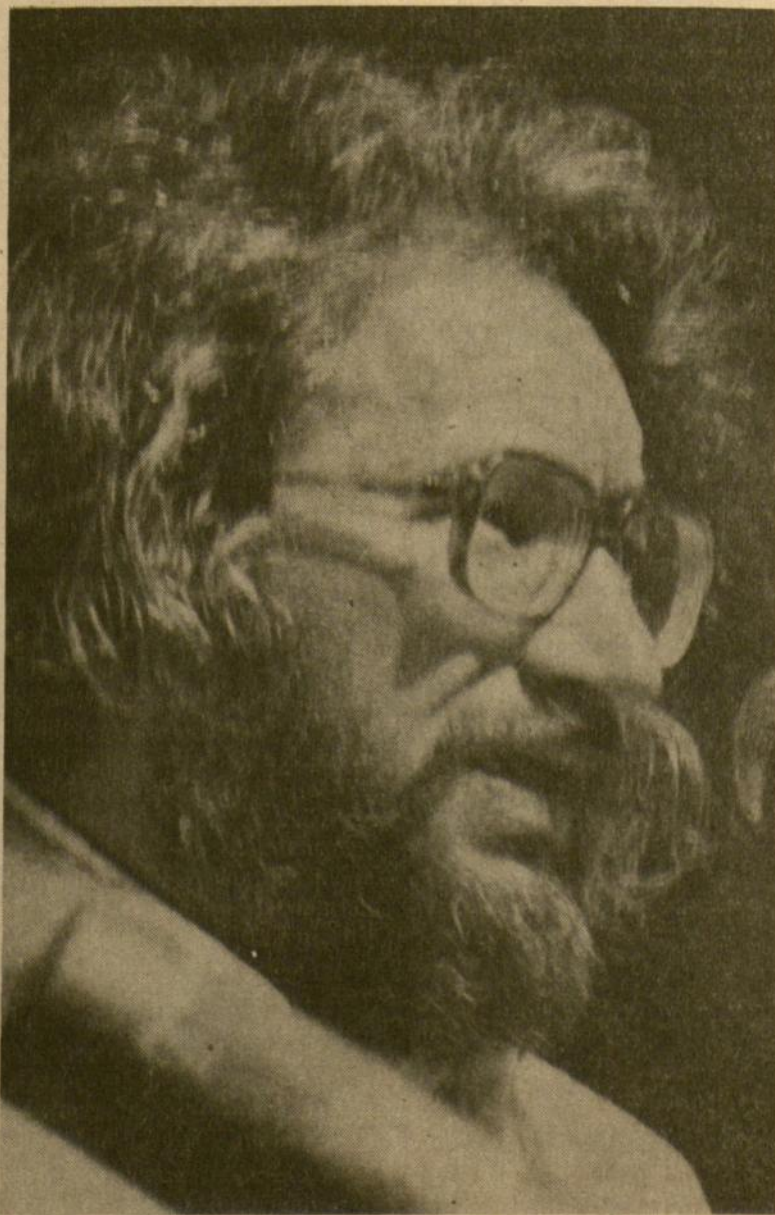
(Atkelta iš 2 psl.)

politinė programa. Sąjūdis turi ir kitus tikslus, pvz., ekologiją"; „Anksčiau mes gyvenom fikcijų pasaulyje"; „Teritorinė tėvynė ne viskas. Reikia dvasinės tėvynės"; „Reikia atsižvelgti, kad mes plaukiame didelėj upėj"; „Kuriant valstybę, skepticizmas blogas daiktas"; „Biurokratai rajonuose plauna mums smegenis"; „Valdo Adamkaus — didžiausias įnašas (išėivijos — L.M.) sprendžiant Lietuvos problemas"; „Didžiausias pavojus, kad ateis Lietuvoje į valdžią žmonės, kuriems niekas nerūpės"; „Kol žmogus gyvas — turi teisę į atgailą"; „Konkrečiai Laisvės Lyga iki šiol nieko nepadarė"; „Sąjūdžio geriausias ginklas — viešumas".

Šeštadienis, rugsėjo 10 d.

Šeštadienio ryto programa prasidėjo su Česlovo Kudabos paskaita „Kultūros fondo dabartis ir ateitis". Kultūros fondas tai galimybė demokratiškai veikti. Ne tik pinigais fondai svarbūs, bet ir darbinė veikla. Žmogus tiek yra fondo narys, kiek ji remia. Nėra nario mokesčio, liudijimų ir pan. Fondas užsiima labdaros koncertais ir aukcionais. Remia įvairias draugijas ir klubus, pvz., Čiurlionio, Maironio ir Vydušo draugijas, Lituanikos (ugdyti vaikų istorinę atmintį) ir Mentės (profesinės kultūros) klubus. Rūpinasi kapų išsaugojimu bei karaimų ir žydų kultūrų išsaugojimu. Rūpinasi muzikinės, lietuvių kurtos muzikos susigrąžinimu. Kalbėtojo nuomone, valdžios santykiai su Bažnyčia turės keistis nuo dabartinių konjunktyvinių. Pagal Kudabą, fondai svarbiausia ne tiesos sakymas, bet tiesos darymas. Fondas turi ir ribotumą. Jis sukurtas iš viršaus. Netrukus bus fondo konferencija ir jis bus perkurtas, reikiama, perinktas demokratiniais pagrindais. Kudaba yra prieš pirminko statusą. Jo nuomone, turi vadovauti triumviratas. Jeigu išėivija aukos pinigų paremti fondo užmojus, dolerinė sąskaita gali būti laikoma ir Amerikoje. Česlovas Kudaba kalbėjo nuoširdžiai ir įtikinamai. Po paskaitos vykusiose diskusijose dr. Antanas Razma, vienas iš Lietuvių Fondo kūrėjų, pareiškė, jog mūsų fondas turės persiorientuoti ir palaikyti kontaktą su Lietuvos Kultūros fondu. Giesių Procuta padarė Kudabai pasiūlymą, kad būtų sudarytos sąlygos išėivijos jaunimui keliems mėnesiams nuvykti į Lietuvą ir padirbėti kartu su Lietuvos jaunimu Kernavės ir Žemutinės pilies kasinėjimuose. Pasiūlymas buvo demesingai priimtas.

Antroji ryto paskaita buvo Ilonos Gražytės-Maziliauskienės „Iliuzijų vingiai — A. Landsbergio kūryba". Apie Algirdą Landsbergį mažai kas rašo. Mažai kas žino, kas jis per rašytojas. Vieni galvoja, kad Landsbergio dramose nelabai dramatiškos ir jis turįs rašyti romanus. Algirdas Landsbergis — ieškantis rašytojas. Jo kūryboje jaučiamas iliuzijos poveikis. Ten galima atpažinti dviejų rūšių iliuzijas. Pirmoji iliuzija būtų, kad galima pakeisti pasaulį. Tas veda į herojinę literatūrą arba tragediją. Antroji iliuzija — jei nori pakeisti pasaulį, turi pritaikyti jį sau. Iš to išėina komedija. Landsbergio komedijos ne visos vienodai juokingos. Gražytei-Maziliauskienei geriausiai patinka jo novelės, o iš jų geriausia — „Rašytojas M. lankosi N. mieste". Iliuzija Landsbergio novelėse yra kūrybinga. Jo kūrybos centras yra vidinio ir išorinio pasaulio kontradikcija. Landsbergis moko mylėti žmones, nes jie neįmanomi ir visados grįžta į savo kvailystes. Pagal Landsbergį, kontradikcija yra žmogaus įdomumo esmė. Kartais Landsbergis neišvengia sentimentalumo, švelnių sakinių,

Sigitas Geda

Nuotrauka Vytauto Maželio

razinų. Apskritai, jis yra krikščioniškas autorius.

Pirmoji popietės paskaita buvo Sigitos Gedos „Rytų filosofija ir lietuvių poezija". Prieš dvidešimt metų Lietuvoje buvo stiprus budistų sąjūdis. Geda jame dalyvavo, bet nepritaipo. Yra įmanomi įvairūs keliai į tikėjimą. Per Rytų tikėjimus jis pasidarė pirmaprade prasme krikščionis. Čiurlionis ir Krėvė Gedai artimi kūrėjai. Sugrįžimas į krikščionybę Gedai yra sugrįžimas į didelę etiką. Krikščionybę reikia praplėsti, papildant ją reinkarnacija. Turi būti kosminis atpirkimas — visos gamtos, net akmenų.

Iš europietiško konteksto yra iškritusi mistika, tačiau senutė Europa yra arčiau Rytų, negu mes manome. Lietuvių kultūroje ir kalboje yra visi Zen aspektai. Lietuviška etika sako: „Žmogus įeina ir išėina iš pasaulio, nieko neužkliudamas". Tai artima Rytams. Pirminė baltų etikos paskirtis buvo sutaurinti medžiaga.

Gedai įdomu Zen estetika. Latvių liaudies dainos yra labai senos (senesnės negu lietuvių). Kai kas mano, jog jos prilygsta klasikinei japonų miniatiūrai. Etiška prasme Baranauskas ir Maironis irgi yra rytietiški. Kai Geda pradėjo kurti, pirmiausia priešinosi verlibriui ir Kauno mokyklai. Kaip lietuviškais žodžiais įsilieti į rytietišką estetiką — šiuo metu jo svarbiausia problema. „Kūryba yra absoliučiai spontaniškas aktas ir poetas privalo turėti absoliučią klausą kalbai", pasakė Sigitas Geda.

Antroji popietės paskaita buvo Audronės Barūnaitės-Willeke „Kaino ir Abelio mitas S.T.Kondroto kūryboje". Barūnaitė-Willeke bandė aptarti visą S.T.Kondroto kūrybą — jo polemiką su racionalizmu ir ieškojimą blogio šaknų. Kondroto kūryba pagrįsta asociacijomis, simboliais ir mitu. Jis bando išplėsti kasdieninį pasaulio vaizdą. Kondroto kūryboje sutinkami reinkarnacijos, žlugimo ir pirmosios nuodėmės mitai. Pažangi dabartis jos priešpastatoma ciklinei patirčiai. Naujųjų laikų racionalizmas privedė žmogų prie totalitarizmo. Kondroto vėliausias romanas *Ir apsiniauks žvelgiantys pro langą* analizuoja totalitarinį sąmoninumą kaip didžiausią dvidešim-

rengs kitą suvažiavimą. Organizacinis posėdis truko neilgiau 40 minučių.

Vakare visi rinkosi į literatūros vakarą. Šį kartą jame dalyvavo poetės Vitalija Bogutaitė-Keblienė ir Aldona Veščūnaitė, atvykusi iš Australijos, bei svečias iš Lietuvos, poetas Sigitas Geda. Abi poetės pasirodė kaip rimtos išėivijos rašytojos, nuspėlusios didesnio mūsų kritiko dėmesio, o Geda parodė, kodėl jis didelis lietuvių poetas. Poeziją Geda skaito šniokščiančiu balsu, sudarydamas archaiškumo įspūdį, lyg prieš auditoriją stovėtų koks barzdotas jotvingis.

Vėlai naktį lauke po medžiais vyko Austės Pečiūraitės sugalvotas ir surežisuotas „happeningas" — „Tautos šnervė", dalyvaujant Eglei Juodvalkei, Mykolui Drungai ir kitiems.

Sekmadienis, rugsėjo 11 d.

„Iki 1972 metų apie Lietuvos gamtosauką krašte nebuvo kalbama", pradėjo pokalbį apie Lietuvos ekologines problemas Valdas Adamkus. Šiame pokalbyje dalyvavo svečias iš Lietuvos Česlovas Kudaba. Pagal Adamkų, gamtosaukos reikalai Sovietų Sąjungoje yra blogi: Kaspijos jūra miršta, pramonė negali panaudoti Ladogos ežero vandenį, nes jis per daug užterštas, vandens švarinimo įrengimai kol kas dar labai primityvūs. Beprotiškas pramonės plėtimasis Sovietų Sąjungą veda prie ekologinės katastrofos. Lietuvoje reikalai ne ką geresni: Neris ir Nemunas užteršti, Kauno marių hidroelektrinė gali turėti destruktivių pasekmių ją supančią aplinkai. Melioracija buvo didelė klaida. Gerai, kad Ignalinos atominės elektrinės trečiojo bloko statyba Lietuvos vyriausybė ir tauta atmetė. Natūralios dujos, importuojamos iš Sovietų Sąjungos būtų pats švariausias kuras Lietuvos elektrinėms.

Česlovas Kudaba pradėjo savo pasisakymą Lietuvos ekologijos klausimais, cituodamas Sigitos Gedos suvažiavimo metu pasakytus žodžius: „Jeigu Lietuva pasidarys šiukšlių dėžė, kam tada reikės mano poezijos?" Per ilgą laiką trukusį nesirūpinimą gamtosaukos reikalais Lietuva prarado savo gamtovaizdį. Susidariusioje ekologinėje situacijoje laikas yra pats kraupiausias faktorius. Tačiau susirūpinimas ekologija Lietuvoje yra labai senas, siekias net Antano Baranausko „Anykščių šilėlio" laikus. Visuomenė šiuo metu yra pabudusi. Neseniai įvykęs Baltijos jūros apjuosimas parodė augantį visuomenės sąmoningumą. Įsisteigusi draugija „Žemyna", kuri rūpinasi ekologiniais klausimais. Komjaunimas ir CK taip pat čia suvaidino teigiamą vaidmenį. Gamtosaukos draugija yra praradusi pasitikėjimą, tačiau nereikia

Per vakaronę su menininkais iš Lietuvos š.m. rugsėjo 23 kairės) Algimantas Kezys, Vincas Kisarauskas, Vanda dieną Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje; (iš Aleknieinė, Vytautas Valius ir Arunas Bėksta.

Nuotrauka Jono Tamulaičio

Chicagos teatruose

O'Neill'io šimtmetis

Eugene O'Neill laikomas vienu iš pirmųjų JAV dramaturgų, savo kūryba laimėjęs porą Pulitzer premijų ir 1936 m. apvankuotas Nobelio premija. Jo gyvenimas nebuvo lengvas. Motina buvo narkomanė, brolis alkoholikas, jis pats pergyveno daug blaškymų, nervų pervargimą, bet visgi įsijungė į G. P. Baker studiją, įstojo ir į Provincetown grupę ir įgijo teatro igudimą. Mirė 1953 m. Bostone. Buvo gimęs 1888 m. spalio 16 d. New Yorke, taigi šiemet sueina 100 metų nuo jo gimimo.

Jo sukaktį pagerbdamas Gare St. Lazare Players aktorių kolektyvas tuose pačiuose rūmuose, kur vaidino Vilniaus Jaunimo teatras, tik mažojo šaltutinėj salėj (1641 North Halsted) iki spalio 30 d. stato du vienaveiksmius jo draminius veikalus: „Before Breakfast" ir „Hughie". Abudu lyg

jos nurašyti. „Tiesos sakymo laikas yra pasibaigęs. Esame tiesos darymo fazėje. Tai bus žymiai sunkiau", užbaigė savo mintis Česlovas Kudaba.

Po šio pokalbio Valdas Adamkus tarė baigiamąjį žodį. Suvažiavimas buvo baigtas Tautos himnu.

Pasibaigė dar viena Santaros — Šviesos intelektualinė mugė, atnešusi daug šviežių minčių. Tokių renginių kaip šis mūsų išėivijoje nėra. Gerai, kad suvažiavime šiais metais buvo gausu mūsų visuomenės vadų. Gal ir jie bus priversti susimąstyti ir vienu kitu atveju išėivijos veiklai paieškoti naujų kelių.

monologai — pasirodo tik po vieną aktorių, kuris vienas visa laiką pasakoja.

Vaidinime „Before Breakfast" moteris, besiruošdama į darbą, lyg kalbasi su neišsirangančiu iš lovos vyru tokiomis lyg kasdienybės temomis. „Hughie" pasirodo toks lyg ismilkęs vyras, kuris savo kalba klajoja po įvairius objektus, nė vienu nepagaudamas žūrovo širdies. Skelbiama, jog O'Neill savo kūryboje išryškina mintį, kad Amerika pasiekė aukštą materialinę gerovę, bet prarado savo sielą. Šiuose dviejose pastatymuose ta idėja nėra ryški, gal čia telkiamasi į realizmą, su ekspresionizmo priemaisomis. Apskritai eiliniam žiūrovui šių dviejų draminių veikalų pastatymas tesudaro blankų išpūdį. Vaidintojai nėra stebinantieji, nors Jim Ortlieb, Bob Kohut, Cynthia Caponera yra reikškesni ir filmuose.

Dainų miuziklas

Stiprus Candlelight Playhouse teatras, esantis pietvakariuose, netoli lietuvių apgyventų vietų (5620 South Harlem), stato iš Broadway paeinantį miuziklą „Follies", sukurtą pagal James Goldman veikalą. Muzika ir dainų tekstai — Stephen Sondheim. Vardas kiek primenantis Ziegfeld Follies, bet čia mažiau baletu, o daug dialogu bei ypą daug dainų: solo, duetu, grupiniu, ir tai gana skambiu. Muzika naujoviška, moderniška, bet ne kraštutinė, artimesnė klasikai.

Pastatyme tikro siužeto kaip ir nėra, tik daugybė porų su romantiškais prisiminimais, išgyvenimais, su laimėmis ir nepasisekimais, veda pasikalbėjimus žodžiu ir keičiasi mintimis daina, kartais truputį pakrypdami ir į vulgarumą, bet ne per daug. Nemažai ir baletu numeriu, nors pirmas veiksmas daugiau telkiasi į tokius minčių pasikeitimus, kad net viena ji stebinti reporterė pratarė — per rimtas.

Pastatyme dalyvauja apie 40 aktorių ir šokėjų, taigi tarpais scena yra pilna. Stebina visų geras pasiruošimas ir vaidinimo sklandumas. Čia nemažas prodiuserio ir režisieriaus William Pulinsi nuopelnas. Jis jau žinomas savo sugebėjimais.

Aktoriai patrauklūs savo igudimu. Jie dalyvavę daugely pastatymų, vienas net keliuos šimtus. Aktoriai dalyvavę televizijos, radijo, filmų programose. Joan Dunham baigusi Northwestern universiteto muzikos mokyklą, Margaret Ingraham pasiekusi mokslo laipsnį Wayne universitete, Detroite, David Williams buvo balso, operos, muzikos profesorius Kent universitete.

Juoz. Pr.

Sigitas Geda per „Žemę L"

Ne tik tėvynėje Lietuvoje, bet ir išėivijoje nuolat žmonių lūpose skamba žodis „persitvarkymas". Šio žodžio reikšmė ir prasmė ne visa randama dabartinės lietuvių kalbos žodyne; būtina toliau jos ieškoti. Tas žodis ryškiai linksnuojamas Gedimino aikštėje, Vingio parke, Lenino prospekto kavinėse, apterštos Baltijos krantuose, po Ignalinos pilka padange. Kalba apie tai poetai ir literatai, valdžios atstovai bei aparčikai, darbininkija bei pogrindis. Linksniuoją įvairiai, bet pagrindas tas pats — persitvarkymas tai yra tauta! Nesenai Santaros Šviesos suvažiavime Tabór Farmoje ir taipogi keletą sykių Chicagoje apie persitvarkymo įvykius Lietuvoje kalbėjo poetas Sigitas Geda. Anot jo, „užaugęs šėtono paunksnėje", šis 1943 metais gimęs poetas yra tapęs spalvinga figūra, gabiu oratorium bei ryškiu tautos atstovu šiomis dienomis Lietuvoje. Gedai besilankant Los Angeles, žurnalistas Vytautas Plukas turėjo progos su juo padaryti pasikalbėjimą, kuriame liečiami ir tokie klausimai, kurie dar nebuvo skelbti mūsų spaudoje bei radijo laidose Chicagoje. Šiandien, spalio 22 dieną, 8:30 v.v. per Žemę L, 1490 AM ruožu iš Oak Parko, bus transliuojamas šis pokalbis, įdomus visiems, kuriems rūpi tautos likimas.

žl.

Pareiškimas

Po ilgo — daugelio metų — laukimo pasirodė Algimanto Mackaus knygu leidimo fondo išleistas Petro Klimo *Dienoraštis. 1915. XII.1-1919. I.19*.

Redaktoriaus paskutinių teksto korektūrų iš leidėjų nesulaukę, tad nesunku buvo pramatyti, kas bus; nemokšos savavališkai už jo nugaros.

Taip ir atsitiko. Vietoj skyriaus pavadinimo "32 priedai" atsirado „Rankraštiniai priedai", nors knygos gale pridėtos to meto spaudos iškarpa, įvairių atsisaukimų bei periodikos fotokopijos nieko bendro neturi nei su ranka, nei su ranka rašymu.

Atsirado ir techninis redaktorius — Vytautas Vepštas.

Niekas negali priešintis V. Vepštui įsirašyti techniniu direktorium, techniniu admiralu, net techniniu kontratoru, bet Petro Klimo dienoraščiui techninio redaktoriaus nebuvo ir būti negalėjo.

Ž. Mikšys

PATIKSLINIMAS

Julianne Barnes Margučio koncerte Chicagoje 1988 m. spalio 2 d. dainavo iš K. V. Banaičio operos „Jūratė ir Kastytis" ne Jūratės (kaip buvo rašyta koncerto recenzijoje 1988.10.15 *Draugo* priede), bet Rūtelės ariją „Neplauk, Kastyti, į marias".

Dalis klausytojų per vakaronę su menininkais iš Lietuvos š.m. rugsėjo 23 dieną Čiurlionio galerijoje; (iš kairės) Ramutė Plioplytė, Henrikas Paškevičius, tėvas Petras Daugintis, S.J., Marija Paškevičienė, neatpažintas

asmuo, Mindaugas Pleškys, Liūtas Mockūnas, Raimundas Lapas, Eglė Juodvalkė ir Vytautas Vėpštas. Ant sienos iškabinti dail. Vinco Kisarausko kūriniai.

Nuotrauka Jono Tamulaičio